

"İQTİSADİ İSLAHATLAR"
elmi-analitik jurnal

**YAŞIL İQTİSADİYYAT
PERSPEKTİVLƏRİ:
STRUKTUR
YANAŞMALARIN VƏ
FİSKAL SİYASƏTİN
TƏHLİLİ**

№ 3(8)-2023
səh. 25-32

Fərid ABBASZADƏ,
Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil
Nazirliyinin İqtisadiyyat İnstitutunun doktorantı

Ayhan SATICI,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
Beynəlxalq Magistratura və Doktorantura
Mərkəzinin doktorantı

Yaşıl iqtisadiyyat perspektivləri: struktur yanaşmaların və fiskal siyasətin təhlili

Fərid ABBASZADƏ,
Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin
İqtisadiyyat İnstitutunun doktorantı

Ayhan SATICI,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin
Beynəlxalq Magistratura və Doktorantura Mərkəzinin doktorantı

XÜLASƏ

Davamlı iqtisadi artım və inkişaf müasir dövrdə beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən fiskal siyasətlərin implementasiyasında drayver kimi qəbul edilir. Bu məqsədə nail olmaq üçün fiskal siyasətlər iki ölçü ilə xarakterizə olunur: milli və beynəlxalq. Yaşıl iqtisadiyyat üçün beynəlxalq fundamental fiskal siyasətlərin dizayn edilməsi və yeni sistemlərin tətbiqi bu sahənin inkişafında həlledici rol oynayır. Bu gün ekoloji problemlər yerli və milli ölçüləri aşaraq qlobal məsələlərə çevrilib. Nəticə etibarlı ilə, ekoloji problemlərin həlli üçün maliyyə siyasətinin formalaşdırılması zamanı milli səviyyədə fiskal siyasətlərlə yanaşı, beynəlxalq fiskal siyasətlər də nəzərə alınmalıdır. Ekoloji davamlılığı təmin edən beynəlxalq maliyyə sistemi ekoloji problemlərlə mübarizədə və yaşıl iqtisadiyyata keçiddə mühüm rol oynayır. Qloballaşma prosesi vasitəsilə ölkələr arasında kapital axınının liberallaşdırılması maliyyə kapitalının dəyərini əhəmiyyətli dərəcədə aşağı salır. Xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə istehsal potensialının tənzimlənməmiş artımları beynəlxalq konsorsiumlar tərəfindən irimiqyaslı investisiyalarla qarşılır. Nəticədə, böyük birbaşa və ya dolaylı kapital cəlb edən ölkələrdə ekoloji standartlar getdikcə daha da pisləşir. Xarici kapitalın, xüsusən də qaynar pulların axını, pulu qəbul edən ölkənin valyutasının dəyərini artırır, gəlir effektlərinə töhfə verir. Bu məqalədə bir sıra struktur və fiskal siyasətin tətbiqi ilə bağlı praktiki və nəzəri həllər araşdırılır və yaşıl iqtisadiyyat perspektivindəki rolunu analiz edilir.

Açar sözlər: yaşıl iqtisadiyyat, yaşıl iqtisadiyyat və perspektivlər, fiskal göstəricilər.
JEL kodu: E62; O23

GİRİŞ

İqtisadi artımın və inkişafın davamlı olması üçün fiskal siyasətin aparıcı rol oynaması hamı tərəfindən qəbul edilmiş yanaşmadır. Bu məqsədlə həyata keçiriləcək fiskal siyasətlər iki ölçüyə malikdir: milli və beynəlxalq. Yaşıl iqtisadiyyat üçün Beynəlxalq Əsaslı Fiskal Siyasət yeni sistem tətbiqində önəmli yer tutur. Çünki bu gün ekoloji problemlər yerli və milli ölçülərdən beynəlxalq ölçüyə çevrilmişdir. Çünki bir çox ekoloji problemlər əvvəlcə yerli səviyyədə başlayır, sonra bu problemlərin təsir etdiyi ərazi bir ölkənin hüdudlarını aşaraq regional və qlobal problemə çevrilir. Bu səbəbdən ekoloji problemlərə qarşı maliyyə siyasətləri yaradılarkən beynəlxalq fiskal siyasətlər milli miqyasda hazırlanacaq fiskal siyasətlərlə birlikdə nəzərə alınmalıdır. Beynəlxalq maliyyə sistemi ekoloji davamlılığı təmin etməklə ekoloji problemlərlə mübarizədə və yaşıl iqtisadiyyata keçiddə çox mühüm rola malikdir. Qloballaşma prosesi ilə ölkələr arasında kapital axınının liberallaşdırılması, daha doğrusu, tənzimlənməməsi maliyyə kapitalının dəyərini xeyli aşağı salıb. Ölkələrdə istehsal potensialının nəzarətsiz artması ölkələr arasında kapital axını asanlaşdıran amil olmuşdur. Ölçüsünə görə inkişaf etməmiş və inkişaf etməkdə olan bir ölkənin aşağı qənaəti ilə qarşılana bilməyən iri miqyaslı investisiyalar beynəlxalq konsorsiumlar tərəfindən həyata keçirilirdi. Böyük miqdarda birbaşa və ya dolaylı kapital cəlb edən ölkələrdə ekoloji standartlar pisləşməyə başlayıb. Bu nöqtədə beynəlxalq kapital axını ilə

ekoloji tarazlıq arasında ilk əlaqə qurulur. Xüsusilə inkişaf etməkdə olan ölkələrə daxil olan dolaylı kapital axınları (isti pullar) daxil olduğu ölkənin valyutasının dəyərini artırır, gəlir effektinə gətirib çıxarır.

YAŞIL İQTİSADİYYAT PERSPEKTİVLƏRİ

Fiskal sistem ekoloji cəhətdən davamlı təcrübələri təşviq edən stimullar və mexanizmlər təmin etməklə yaşıl iqtisadiyyatın trayektoriyasının formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Yaşıl iqtisadiyyat perspektivlərinin qiymətləndirilməsi kontekstində fiskal sistem iqtisadi fəaliyyətləri ekoloji cəhətdən təmiz təşəbbüslərə yönəltmək üçün güclü alət olaraq çıxış edir. Yaşıl iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək üçün əsas vergi güzəştlərindən biri bərpa olunan enerji layihələri üçün vergilərin azaldılmasıdır. Qasımlı və digərləri (2022) tərəfindən vurğulandığı kimi hökumətlər günəş, külək, su və digər davamlı enerji layihələrinə sərmayə qoyan biznes və fiziki şəxslərə vergi güzəştləri təklif etməklə bərpa olunan enerji mənbələrinin inkişafı üçün əlverişli şərait yarada bilər. Vergilərdəki bu azalmalar təkcə investisiyaları cəlb etmir, həm də bərpa olunan enerjini bazarda daha rəqabətqabiliyyətli edir. Bərpa olunan enerjiden başqa, davamlı təcrübələr üçün vergi kreditləri əlavə maliyyə təşviqi qatını təmin edir. Ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyalar qəbul edən, enerjiyə qənaət edən tədbirlər həyata keçirən və ya ekoloji cəhətdən davamlı fəaliyyətlə məşğul olan müəssisələr vergi kreditlərindən yararlanırlar. Bu yanaşma təkcə ekoloji faydaları təşviq etmir, həm də daha geniş korporativ məsuliyyət və davamlılıq mədəniyyətini təşviq edir. Belə ki, bu yanaşma iqtisadi artımı ekoloji məsuliyyətlə uyğunlaşdırır, yaşıl iqtisadiyyata daha əhatəli yanaşmanı təşviq edir (Cato, 2009).

Karbon vergiləri yaşıl iqtisadiyyat perspektivlərini qiymətləndirmək üçün effektiv fiskal alətlərdən biridir. Hökumətlər karbon əsaslı yanacaqlarının karbon tərkibinə vergi tətbiq edərək, biznesləri və fərdləri karbon emissiyalarını azaltmağa təşviq edir. Karbon vergilərindən əldə edilən gəlir ətraf mühit layihələri, bərpa olunan enerjinin inkişafı və ya digər davamlı təşəbbüslərə yönəldilə bilər. Karbon vergiləri, məsuliyyətli istehlak və istehsal modellərini təşviq edərək, karbon emissiyalarının ekoloji xərclərini daxililəşdirmək üçün sadə və şəffaf bir yol təqdim edir. Qasımlı və başqaları (2022, 64-65) vurğulayır ki, "Ümumilikdə ekoloji icazələr sistemi iki formada tətbiq olunur ki, birinci forma özündə maksimum limitləməni, emissiya icazələrinin sərbəst olaraq satışını və ya ödənişsiz olaraq ötürülməsini nəzərdə tutur və ikinci formada isə emissiyanın yuxarı səviyyəsi üzrə sabit limitin olmaması və özləri üçün müəyyən edilmiş həddən daha aşağı emissiya edən müəssisələr əldə etdikləri emissiya icazələrini ehtiyacı olan başqa subyektlərə sata bilməsi ilə səciyyələnir".

Bütün bunları nəzərə alaraq yaşıl iqtisadiyyat perspektivlərini qiymətləndirmək qarşıda duran əsas məsələlərdən biri olmalıdır. Davamlı və dayanıqlı yaşıl iqtisadiyyata nail olmaq üçün tərəqqinin qiymətləndirilməsi və ölçülməsi üçün effektiv məlumat sistemi zəruridir. Güclü məlumat infrastrukturunu məlumatlı qərar qəbul etməyə, siyasətin formalaşdırılmasına və yaşıl iqtisadiyyatın ekoloji, iqtisadi və sosial ölçülərinin qiymətləndirilməsinə imkan verir. Ətraf mühitin monitorinq sistemləri iqtisadi fəaliyyətlərin hava və suyun keyfiyyətinə təsirini qiymətləndirmək üçün çox vacibdir. İstixana qazları emissiyaları və su çirkləndiriciləri haqqında real vaxt rejimində məlumatların toplanması ətraf mühitin mühafizəsi haqqında hərtərəfli anlayışı təmin edir. Bu məlumatlar çirklənmə mənbələrinin müəyyən edilməsi, qaydaların tətbiqi və sənayeləri daha təmiz təcrübələrə istiqamətləndirmək üçün çox vacibdir. Sensor şəbəkələri və peyk görüntüləri kimi texnoloji irəliləyişlər ətraf mühitin monitorinqi səylərinin dəqiqliyini və əhatə dairəsini artırır (Qasımlı və digərləri, 2022).

Biomüxtəliflik və ekosistemin sağlamlığı yaşıl iqtisadiyyatın davamlılığının əsas göstəriciləridir. Məlumat sistemləri vəhşi təbiət populyasiyaları, yaşayış mühitinin deqradasiyası və ekosistemin davamlılığı üçün monitorinq mexanizmlərini özündə birləşdirməlidir. Bioloji müxtəliflik və ekosistemin sağlamlığındakı dəyişiklikləri izləməklə siyasətçilər iqtisadi fəaliyyətlərin ekoloji təsirini qiymətləndirə bilərlər. Mühafizə səyləri kritik ekosistemlərin qorunmasını təmin edən və davamlı inkişafın tərkib hissəsi kimi biomüxtəlifliyin

qorunmasına təşviq edən məlumatlara əsaslanan anlayışları hədəfləyə bilər. Qeyd edilənlərlə yanaşı, bərpa olunan enerjinin iqtisadi təsirinin qiymətləndirilməsi yaşıl sektorların ümumi iqtisadi artıma töhfəsini anlamaq üçün vacibdir. Məlumat sistemləri bərpa olunan enerji mənbələrinin ÜDM-ə verdiyi töhfəni kəmiyyətcə müəyyənləşdirməli, qərar qəbul edən siyasətçilərə davamlı enerji təşəbbüslərinin iqtisadi məqsədəuyğunluğu barədə anlayışlar təqdim etməlidir. Bu məlumat fiskal siyasətlərin formalaşmasına, bərpa olunan enerjiyə investisiyaların stimullaşdırılmasına və iqtisadi inkişafı ekoloji cəhətdən təmiz təcrübələrə yönəltməyə kömək edir (Barlas, 2013).

Ətraf mühitin davamlılığı kontekstində sosial icmaların iştirakı yaşıl təşəbbüslərin uğurunda mühüm rol oynayır. Ekoloji cəhətdən təmiz layihələrin həyata keçirilməsinin texniki aspektlərindən başqa, ictimai məlumatlılığı, iştirak səviyyələrini və ümumi icma dəstəyini ölçmək çox vacibdir. Məlumat sistemlərinə daxil edilmiş ölçülər bu keyfiyyət ölçüləri ilə bağlı fikirlər təqdim edərək siyasətçilərə yerli əhalinin ekoloji cəhətdən dayanıqlı səyləri necə qavraması və onlarla məşğul olması barədə nəzəri-praktiki yanaşma təklif edir. Bu kimi məlumatlar maarifləndirmə sessiyalarının hazırlanması, ictimai problemlərin həlli və icmalarla əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulması üçün bilavasitə alətdir. Əsas məqsəd ictimaiyyət arasında ortaq məsuliyyət hissini inkişaf etdirmək və bununla da yaşıl iqtisadiyyata incə və hamı tərəfindən qəbul edilmiş keçid ehtimalını artırmaqdır.

Davamlı inkişaf təkcə ekoloji mülahizələri deyil, həm də sosial bərabərliyə nəzər yetirilməsini tələb edir. Hərtərəfli ölçülər vasitəsilə yaşıl resurslara çıxışın qiymətləndirilməsi bu baxımdan vacibdir. Bu ölçülər ekoloji faydaların və çağırışların müxtəlif sosial-iqtisadi qruplar arasında necə bölüşdürüldüyünü diqqətlə araşdırmalıdır. Yaşıl resurslara çıxış kontekstində sosial bərabərliyi qiymətləndirməklə, qərar qəbulu prosesi zamanı mövcud ola biləcək potensial bərabərsizliklərin aradan qaldırılması ətrafında fikir mübadiləsi edilməlidir. Belə ki, bu addım vasitəsilə yaşıl iqtisadiyyatın üstünlüklərinin cəmiyyətin bütün seqmentləri arasında inklüziv şəkildə paylanmasını təmin edərək balanssızlıqları düzəltmək üçün məqsədyönlü müdaxilələrə şərait yaranır.

YAŞIL İQTİSADİYYATDA İNZİBATİ VƏ STRUKTURAL YANAŞMALAR

Yaşıl iqtisadiyyata keçiddə əsas beynəlxalq maliyyə siyasəti aləti de-emissiya ticarətidir. Emissiyaların ticarəti Kyoto Protokolunun 17-ci maddəsində qeyd olunsada, bu, bir növ siyasət aləti kimi müxtəlif yollarla Kyoto Protokolunun tarixindən əvvəl praktikada həyata keçirilmişdir. İngilis dilində "ticarət icazələri" çirklənmə hüququ¹ kimi tanınan və çirklənmə haqqının² alqı-satqısına əsaslanan sistem 1977-ci ildən ABŞ-da maliyyə aləti kimi istifadə olunur (Pearce və Turner, 1990, 188; Özdemir, 2009). Əslində, Kouzun irəli sürdüyü və ədəbiyyatda "Kouz teoremi" kimi tanınan arqumentin bir növ bazar mexanizmi kimi xarakterizə edə biləcəyimiz bu alətin tətbiqində təsirli olduğunu söyləmək vurğulamaq mümkündür. Kouz 1960-cı ildə nəşr etdiyi məşhur "Sosial xərc problemi" adlı məqaləsində ekoloji problemlərin ətraf mühit resurslarının istifadəçilərini, yəni onlardan istifadə hüququna sahib olanları müəyyən etməklə həll oluna biləcəyini müdafiə edirdi (Barzel və Kochin, 1992). Bu da öz növbəsində mülkiyyət hüquqlarının ötürülməsi şərti olaraq emissiyaların azaldılmasına nail olmaq üçün ən aşağı xərcə azaldılmasına təkan verdiyi qeyd edilir (Christiansen, 2001).

Emissiya ticarətini tənzimləyən və 2005-ci ildə qüvvəyə minmiş Kyoto Protokolu imzalayan ölkələrin emissiyaların məhdudlaşdırılması və azaldılması üzrə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsini asanlaşdırmaq üçün milli səviyyədə tədbirlərin görülməsi bu sahə üzrə dəstəkləyici çeviklik mexanizmləri yaratmışdır. Bu mexanizmlər Təmiz İnkişaf Mexanizmi (CDM), Birgə İcra və Emissiya Ticarətindən ibarətdir və əsas məqsədləri aşağıdakılardır (Özçağ və Hotunluoğlu, 2015):

- Texnologiya transferi və investisiyalar vasitəsilə davamlı inkişafı təşviq etmək;
- Ölkələrin Kyoto hədəflərinə nail olmaq üçün səmərəli üsullarla emissiyaları azaltmaq;

¹Pollution right

²Pollution fees

■ **Özəl sektoru və inkişaf etməkdə olan ölkələri emissiyaların azaldılması səylərinə töhfə verməyə təşviq etmək.**

Kyoto protokolu ilə tənzimlənən çeviklik mexanizmləri kimi məcburi alətlərlə yanaşı, könüllü karbon sayəsində bərpa olunan enerji, enerji səmərəliliyi, bərk məişət tullantılarının idarə edilməsi, meşələrin salınması və istixana qazlarının azaldılması kimi müxtəlif sahələrdə layihələr və investisiyalar hazırlanmağa başlanılmışdır (Öztürk və başqaları., 2012, 308). Kyoto Protokolunda nəzərdə tutulan məcburi karbon bazarları 2005-ci ildə qüvvəyə mindikdən sonra 2011-ci ildə 175 milyard dollar iqtisadi ölçüyə çatmışdır. 2011-ci ildə əldə edilən bu iqtisadi ölçüyə əlavə olaraq, 10,2 milyard ton karbon qazının azaldılması üçün icazə alınıb və satılmışdır (Barlas, 2013).

Kyoto Protokolu qlobal istiləşmə və iqlim dəyişikliyinə səbəb olan istixana qazlarının məhdudlaşdırılması və müvafiq olaraq davamlı qlobal iqtisadi strukturun yaradılması nöqtəsində beynəlxalq əməkdaşlığın ilk nümunəsidir. Lakin dünyanın ən çox çirkləndiricilərindən biri olan ABŞ bu protokoldan irəli gələn hüquqi məsuliyyəti qəbul etmir. Bu da öz növbəsində protokolun effektivliyini, uğurunu məhdudlaşdıran və müzakirəyə səbəb olan ən mühüm amillərdən biridir. Bundan əlavə, Kyoto Protokolunun yalnız inkişaf etmiş iqtisadiyyatlar üçün tullantıların azaldılması hədəfini müəyyən etməsi, inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatlar üçün emissiyaların azaldılması hədəfi təyin etməməsi və protokolun son nəticədə 2020-ci ildə başa çatması beynəlxalq sistemi daha effektiv qlobal miqyasda axtarışa sövq etmişdir. Bu nöqtədə, 2015-ci ilin dekabrında Parisdə keçirilən İqlim Sammiti (COP21) iqlim dəyişikliyi və qlobal istiləşməyə qarşı davamlı iqtisadi struktur yaratmaq və beləliklə, yaşıl iqtisadi transformasiyanı təmin etmək üçün mühüm fürsət pəncərəsi təklif edir.

Yaşıl iqtisadiyyata keçiddə həyata keçiriləcək milli əsaslı fiskal siyasətlər çərçivəsində ətraf mühitə əsaslanan vergilər, təşviqlər və ətraf mühitin mühafizəsi üçün dövlət xərcləri böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ətraf mühitin səmərəliliyinin təmin edilməsi və yaşıl iqtisadiyyat konsepsiyasına keçid prosesində istifadə edilən vergilər ümumiyyətlə "çirkləndirici vergilər" kimi tanınır və iqtisadi fəaliyyətləri nəticəsində ətraf mühiti çirkləndirən təsərrüfat subyektlərindən alınan kompensasiya vergiləri kimi diqqət cəkir (OECD, 2010). Bu vergitutma üsulu ümumiyyətlə ətraf mühitə daha çox zərər verənlərin daha yüksək səviyyədə, daha az zərər verənlərin isə daha aşağı səviyyədə vergiyə cəlb edilməsi ilə həyata keçirilir. Bundan əlavə, oxşar vergilər tək-cə istehsalla məşğul olan fiziki şəxslərdən və qurumlardan deyil, gündəlik həyatlarını davam etdirərkən ətraf mühiti çirkləndirən istehlakçılardan da tutulur. Çirkləndirici vergilər istehsalçıları ən az xərc tələb edən istehsal üsullarına yönəldəcəyi üçün istehsalçılar tərəfindən daha az çirkləndirici istehsal texnologiyalarının istifadəsini təşviq etmək üçün nəzərdə tutulur (Kuşat, 2013, 4905).

Çirklənmə vergiləri ilə yanaşı, vergi sistemlərində yaşıl iqtisadiyyata keçiddə təsirli olacaq klassik vergi növləri də mövcuddur. Bu cür vergilər dövlətlərin iqtisadi artım və inkişaf məqsədlərinə uyğun olaraq ekoloji həssaslıqlar ön plana çıxmazdan əvvəl iqtisadiyyatlarda istifadə olunur. Bu növ potensial yaşıl iqtisadiyyat konsepsiyasına uyğun vergilərə avtonəqliyyat vasitəsi vergisi, əlavə dəyər vergisi, aksiz rüsumu və çirkləndirici kimi ödənişlər daxildir (Ellerman və Harrison, 2003). Ekoloji həssaslıqların yaranmasından əvvəl istifadə edilən, lakin təbii ehtiyatlardan daha səmərəli istifadəni hədəfləyən yaşıl iqtisadiyyata keçid üçün potensial olaraq istifadə edilə bilən alternativ vergitutma təklifləri bu gün intensiv şəkildə müzakirə olunur.

Əlavə olaraq, yaşıl istiqrazlar ekoloji cəhətdən davamlı layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün xüsusi olaraq ayrılmış maliyyə alətləridir. Bu istiqrazlar ətraf mühitə müsbət təsir göstərən təşəbbüsləri dəstəkləmək istəyən investorları cəlb edir. Hökumətlər və özəl qurumlar bərpa olunan enerji infrastrukturunu, enerji səmərəliliyi proqramları və mühafizə cəhdləri kimi layihələri maliyyələşdirmək üçün yaşıl istiqrazlar buraxa bilər. Yaşıl istiqrazların uğuru onların kapitalı həm iqtisadi artıma, həm də ətraf mühitin davamlılığına töhfə verən layihələrə yönəltmək bacarığındadır. Yaşıl istiqrazlardan başqa, müxtəlif maliyyə alətləri davamlı inkişafı maliyyələşdirmək üçün uyğunlaşdırıla bilər (Dulupçu, 2001). Məsələn, inkişaf bankları yaşıl

İqtisadiyyat məqsədlərinə uyğun layihələrə güzəştli kreditlər və ya qrantlar təklif edirlər. Maliyyə bazarlarından istifadə etməklə hökumətlər, əks halda maliyyə problemləri ilə üzləşə biləcək təşəbbüsləri dəstəkləmək üçün özəl sektorun resurslarından istifadə edə bilirlər. Bu yanaşma təkcə maliyyə mənbələrini diversifikasiya etmir, həm də yaşıl gündəliyin irəliləyişində dövlət və özəl sektorlar arasında tərəfdaşlığı gücləndirir.

Son illərdə Sinqapur davamlı inkişaf perspektivlərini öz maliyyə sisteminə daxil etməkdə qabaqcıl səylərinə görə beynəlxalq səviyyədə diqqəti cəlb etmişdir. Yaşıl istiqrazların və davamlı maliyyə təşəbbüslərinin strateji tətbiqi Sinqapurun ətraf mühitə nəzarət və iqtisadi dayanıqlılığa sadiqliyini əks etdirir. Sinqapurun davamlılıq üzrə fəal mövqeyi yaşıl istiqrazlar kimi innovativ maliyyə alətlərinin qəbulu vasitəsilə nümunə göstərilir. Bu alətlər maliyyə bazarları ilə ekoloji məqsədlər arasında körpü rolunu oynayır, kapitalı əhəmiyyətli ekoloji faydaları olan layihələrə yönəldir. Maliyyə bazarlarının gücündən istifadə etməklə Sinqapur təkcə ekoloji cəhətdən şüurlu investorları cəlb etmir, həm də ölkənin davamlılıq məqsədlərinə töhfə verən layihələr üçün əhəmiyyətli vəsaitləri sərbəhər edir. Bu maliyyə alətləri kapitalı bərpa olunan enerji, dayanıqlı infrastruktur və digər ekoloji cəhətdən təmiz təşəbbüsləri təşviq edən layihələrə yönəltməklə ətraf mühitə müsbət təsirlər üçün katalizator rolunu oynayır. Layihələrin dəqiq seçimi investisiyaların Sinqapurun daha geniş ətraf mühit və inkişaf məqsədlərinə uyğun olmasını təmin edir.

Sinqapurun yaşıl maliyyə təşəbbüslərinin uğuru üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən fiskal və məlumat sistemlərinin qüsursuz inteqrasiyasıdır. Güclü məlumat sistemləri kapitalın yerləşdirilməsində şəffaflıq və hesabatlılığı təmin edir və vəsaitlərin istifadəsi ilə bağlı real vaxt rejimində məlumat ötürür. Bu yanaşma təkcə investorların narahatlığını təmin etmir, həm də Sinqapurun məsuliyyətli və davamlı maliyyə təcrübələrinə sadiqliyini nümayiş etdirərək daha geniş ictimaiyyətdə inam yaradır. Yaşıl istiqrazların və davamlı maliyyə təşəbbüslərinin həyata keçirilməsi iqtisadi mülahizələrdən kənara çıxır. Sinqapur bu yolla yaşıl və dayanıqlı gələcəyin qurulmasına bağlılığını simvollaşdırır. Maliyyə strategiyalarını ətraf mühitin mühafizəsi məqsədləri ilə uyğunlaşdıraraq Sinqapur özünü davamlı maliyyə sahəsində qlobal lider kimi yerləşdirir və digər ölkələrə nümunə olur.

NƏTİCƏ

Yaşıl iqtisadiyyat perspektivlərinin qiymətləndirilməsində fiskal sistemin rolu çoxşaxəlidir. Bu sistem Vergi güzəştlərini, karbon qiymətlərinin müəyyən edilməsi mexanizmlərini və innovativ maliyyə alətlərini əhatə edir. Bu alətlər təkcə ekoloji cəhətdən məsuliyyətli davranışı stimullaşdırmır, həm də davamlı və dayanıqlı iqtisadiyyata ümumi keçidə töhfə verir. Ölkələr iqlim dəyişikliyi və ətraf mühitin deqradasiyası ilə bağlı təcili zərurətlə mübarizə apararkən, yaxşı işlənmiş maliyyə sistemi müsbət dəyişikliyə təkan vermək və gələcək nəsillər üçün yaşıl iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək üçün əsas ola bilər. Bununla yanaşı, məlumatlı qərarların qəbulu və effektiv siyasətin həyata keçirilməsi üçün hərtərəfli məlumat sistemi vacibdir. Ekoloji, iqtisadi və sosial göstəriciləri birləşdirərək, belə bir sistem insan fəaliyyəti ilə ətraf mühit arasında mürəkkəb qarşılıqlı əlaqənin vahid anlayışını təmin edir. Dünya davamlı gələcəyə can atarkən, qabaqcıl məlumat infrastrukturuna sərmayə qoymaq iqtisadi artımı ətraf mühitə nəzarət və sosial ədalətlə tarazlaşdıran siyasətlərin formalaşdırılması üçün strateji vacib şərtidir.

Yaşıl iqtisadiyyata keçid dövründə tətbiq oluna biləcək potensial vergi dolayı vergilər sırasında olan əlavə dəyər vergisi və xüsusi istehlak vergiləridir. İstər əlavə dəyər vergisi, istərsə də xüsusi istehlak vergisi fiziki şəxslərin istehlak modellərinin dəyişməsində çox mühüm maliyyə alətləridir. Son illərdə sıfır emissiyalı hibrid avtomobillərin geniş tətbiqi gələcək üçün ümidvericidir. Bununla belə, aşağı emissiya və ya sıfır emissiyalı nəqliyyat vasitələrinin daha geniş yayılması üçün bu növ nəqliyyat vasitələri ilə köhnə tipli karbon əsaslı yanacaqlardan istifadə edən və yüksək emissiyalara səbəb olanlar arasında vergi fərqinin edilməsi qaçınılmazdır. Beləliklə, qlobal karbon emissiyalarına ən çox töhfə verən və karbon əsaslı yanacaqlardan yüksək səviyyədə istifadə edən yol nəqliyyatı sektorunda nəqliyyat vasitələrinin vergitutmasında ekoloji prioritetlərə daha çox diqqət yetirilməsi yaşıllığa keçiddə çox təsirli

maliyyə aləti olacaqdır. 2000-ci illərin əvvəllərindən etibarən Aİ-nin 18 üzv dövləti avtomobilin karbon qazı emissiyasını nəzərə alaraq avtomobillərdən vergi almağa başlayıb. Aİ üzv dövlətləri istisna olmaqla, bəzi OECD üzv ölkələri də motorlu nəqliyyat vasitələrinin vergiyə cəlb edilməsində ekoloji prioritetlərdən daha çox narahat olmuşlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Barlas, N. (2013). Küresel Krizlerden Sürdürülebilir Topluma Çağımızın Çevre Sorunları. 1. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
2. Barzel, Y., & Kochin, L. A. (1992). Ronald Coase on the Nature of Social Cost as a Key to the Problem of the Firm. *The Scandinavian Journal of Economics*, 94(1), 19–31.
<https://doi.org/10.2307/3440465>
3. Cato, M.S. (2009). *Green Economics: An Introduction to Theory, Policy and Practice*. London: Earthscan.
4. Christiansen, A.C. (2001). Climate Policy and Dynamic Efficiency Gains: A Case Study on Norwegian Carbon Taxes and Technological Innovation in the Petroleum. *Climate Policy*, 1(4), 499-515.
5. Dulupçu, M.A. (2001). Sürdürülebilir Kalkınma Politikasına Yönelik Gelişmeler. *Dış Ticaret Dergisi*, 6(2), 46-70.
6. Ellerman, D. ve Harrison D. (2003). *Emission Trading in the U.S.*
http://web.mit.edu/globalchange/www/PewCtr_MIT_Rpt_Ellerman.pdf
7. OECD. (2010). *Taxation, Innovation and Environment*, Strasbourg: OECD Publishing.
8. Özçağ, M. ve Hotunluoğlu H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi. *CBÜ sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 303-324.
9. Özdemir, B. (2009). Küresel Kirlenme, Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Çevre Vergileri. *Maliye Dergisi*, 156, 1-36.
10. Öztürk, A., Demirci, U. ve Türker, M.F. (2012). İklim Değişikliği İle Mücadelede Karbon Piyasaları ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, Özel Sayı*, 306-312.
11. Pearce, D., & Turner, R. K. (1990). *Economics of natural resources and the environment*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
12. Qasımlı, V., Hüseyin, R., Hüseyinov, R., Həsənov, R., Cəfərov, C., və Bayramova, A. (2022). Yaşıl İqtisadiyyat. "Azprint" nəşriyyatı, 280 səh.
<https://ereforms.gov.az/az/publication/8>

GREEN ECONOMY PERSPECTIVES: STRUCTURAL AND FISCAL POLICY ANALYSIS

Farid ABBASZADE,
Ayhan SATIJI

SUMMARY

Sustained economic growth and development necessitate a proactive role for fiscal policies, widely acknowledged as essential by all. To achieve this objective, fiscal policies are characterized by two dimensions: national and international. International Fundamental Fiscal Policy for Green Economy plays a crucial role in the implementation of the new system. Today, ecological issues have transcended local and national dimensions, turning into global concerns. Consequently, when formulating financial policies to address environmental problems,

international fiscal policies should be considered alongside national-scale fiscal policies. The international financial system, ensuring ecological sustainability, holds a significant role in combating environmental issues and transitioning to a green economy. The liberalization of capital flows among countries through the globalization process significantly diminishes the value of financial capital. Unregulated increases in production potential in countries, especially those underdeveloped or in the process of development, were met with large-scale investments by international consortia. As a result, ecological standards deteriorated in countries attracting substantial direct or indirect capital. The flow of foreign capital, particularly hot money, increases the value of the receiving country's currency, contributing to income effects. This article examines the practical and theoretical solutions related to the implementation of a number of structural and fiscal policies and analyzes their role in the green economy perspective.

Keywords: *Green Economy, Green economy and prospects, fiscal indicators.*

ПЕРСПЕКТИВЫ ЗЕЛеной ЭКОНОМИКИ: АНАЛИЗ СТРУКТУРНОЙ И БЮДЖЕТНОЙ ПОЛИТИКИ

Фарид АББАЗАДЕ,
Айхан САТИДЖИ

АННОТАЦИЯ:

Устойчивый экономический рост и развитие требуют активной роли налогово-бюджетной политики, важность которой широко признана всеми. Для достижения этой цели налогово-бюджетная политика характеризуется двумя измерениями: национальным и международным. Международная фундаментальная налогово-бюджетная политика для зеленой экономики играет решающую роль во внедрении новой системы. Сегодня экологические проблемы вышли за рамки местных и национальных измерений, превратившись в глобальные проблемы. Следовательно, при разработке финансовой политики для решения экологических проблем международная налогово-бюджетная политика должна рассматриваться наряду с налогово-бюджетной политикой национального масштаба. Международная финансовая система, обеспечивая экологическую устойчивость, играет важную роль в борьбе с экологическими проблемами и переходе к зеленой экономике. Либерализация потоков капитала между странами в результате процесса глобализации значительно снижает стоимость финансового капитала. Нерегулируемый рост производственного потенциала в странах, особенно в слаборазвитых или находящихся в процессе развития, был встречен крупномасштабными инвестициями международных консорциумов. В результате экологические стандарты ухудшились в странах, привлекающих значительный прямой или косвенный капитал. Приток иностранного капитала, особенно горячих денег, увеличивает стоимость валюты принимающей страны, способствуя эффекту дохода. В данной статье рассматриваются практические и теоретические решения, связанные с реализацией ряда структурных и фискальных политик, и анализируется их роль в перспективе «зеленой» экономики.

Ключевые слова: *Зеленая экономика, Зеленая экономика и перспективы, фискальные показатели.*

Məqalə redaksiyaya daxil olub: 20.09.2023
Təkrar işlənməyə göndərilib: 01.10.2023
Çapa qəbul olunub: 17.11.2023